

CERCETĂRI MEDICO-ISTORICE PRIVIND EVOLUȚIA PAVILIONULUI DE ANATOMIE AL FACULTĂȚII DE MEDICINĂ DIN CLUJ ÎN PERIOADA 1888-1923

CRISTIAN BÂRSU¹, MARINA BÂRSU², IONUȚ ISAIA JEICAN³

¹Disciplina Istoria Medicinei și Științe Sociale, UMF „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca

²Departamentul Anatomie Patologică, Institutul Oncologic „Ion Chiricuță” Cluj-Napoca

³Student la Facultatea de Medicină, UMF „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca

Rezumat

Lucrarea prezintă câteva aspecte medico-istorice ale făuririi și evoluției pavilionului de Anatomie al Facultății de Medicină din Cluj, între anii 1888 – când a fost încheiată construirea acestui monument istoric – și 1923, când s-a finalizat reorganizarea și extensia Institutului de Anatomie, sub conducerea Prof. Dr. Victor Papilian.

Acest pavilion, care face parte din complexul clinicilor universitare din Cluj, a fost de la început sediul a trei catedre: Anatomie, Anatomie patologică și Medicină legală. Insuficiența spațiului Anatomiei a fost semnalată de către Prof. Dr. Davida Leo – directorul Institutului de Anatomie al Facultății Maghiare de Medicină din Cluj – în 1909, la cel de-al XVI-lea Congres Internațional de Medicină, desfășurat la Budapesta. Cu aceeași ocazie, Prof. Dr. Kálmán Buday – directorul Institutului de Anatomie patologică al aceleiași Facultăți – a menționat că departamentul său avea un spațiu prea restrâns. Situația insuficienței spațiului Anatomiei a fost din nou făcută cunoscută conducerii Universității în 1919 și parțial remediată de Prof. Dr. Victor Papilian – directorul Institutului de Anatomie al Facultății românești de Medicină din Cluj – care a construit la scurt timp o mică extensie a pavilionului Anatomiei.

Cuvinte cheie: pavilionul de Anatomie, catedrele de Anatomie, Anatomie patologică și Medicină legală, Facultatea de Medicină din Cluj.

MEDICO-HISTORICAL RESEARCH REGARDING THE EVOLUTION OF THE ANATOMY BUILDING OF THE CLUJ MEDICAL FACULTY BETWEEN 1888-1923

Abstract

The paper presents some medico-historical aspects regarding the establishment and evolution of the Anatomy building of Cluj Medical Faculty, between 1888 – when this historical monument was finished – and 1923, when the reorganization and extension of the Anatomy Institute was completed, under the guidance of Prof. Victor Papilian.

The pavilion, which belongs to the Cluj university hospital complex, was in the beginning the seat of three institutes: Anatomy, Pathology and Forensic Medicine. The insufficient space for Anatomy was pointed out by Prof. Davida Leo – the head of this Institute which was part of the Cluj Hungarian Medical Faculty – in 1909, at the XVI-th International Congress for Medicine, held in Budapest. With the same occasion, Prof. Kálmán Buday, director of Pathology Institute of the same Faculty, mentioned that his department had also too limited a space. The situation was once again specified to the leaders of the Cluj University in 1919 and partially remedied by Prof. Victor Papilian – director of the Anatomy Institute belonging to the Cluj Romanian Faculty of Medicine – who built in a short time a small extension of the Anatomy building.

Keywords: Anatomy building, departments of Anatomy, Pathology, Forensic Medicine, Cluj Faculty of Medicine.

Istoria medicinei clujene este o temă vastă și plurivalentă, care, pentru a fi temeinic cunoscută, necesită abordări succesive, din multiple și variate puncte de vedere. Unul dintre aspectele destul de puțin aprofundate până în prezent se referă la sediile disciplinelor din învățământul superior medical clujean.

Această lucrare se dorește a fi un preludiv al dublei aniversări de 125 de ani, atât de la inaugurarea pavilionului de Anatomie al Facultății de Medicină, cât și de la nașterea Prof. Dr. Victor Papilian (1888-1956).

Pavilionul de Anatomie ¹ a fost prima clădire construită în ansamblul ce avea să fie denumit „complexul clinicilor universitare din Cluj”. Proiectarea a fost efectuată de arhitectul Hauszmann Alajos ² (1847-1926). Lucrările au debutat în 1886 și au fost finalizate în 1888. Ulterior, până în 1901, au fost înălțate pavilioanele majorității clinicilor și institutelor din același complex universitar.

Fațada nordică a pavilionului de Anatomie (în 1908).

Terenul pe care a fost zidit pavilionul de Anatomie făcea parte din dealul Feleacului. La finele veacului al XIX-lea, acest amplasament ocupa o porțiune din zona care era cunoscută sub numele de „Mahalaua străzii Cărbunelui” (Szén utcai Külváros); după câțiva ani aceeași zonă avea să fie denumită „Sinauța” ³. La nord, terenul era mărginit de „Mahalaua Mănăsturului” ⁴ (Monostori Külváros), la sud se învecina cu grădinile și livezile de pe versantul de nord al dealului Feleac. La est era separat prin valea „Pârâului

Țiganilor” de centura Orașul Interior (Belváros). La vest terenul era alăturat satului Mănăștur [1].

Clădirea Anatomiei a fost construită sub forma literei „H”, cu axa orizontală mai lungă decât axele verticale, pe o suprafață de 1479,96 m². Corpul central avea 40 m x 12 m. Orientarea sa a fost est - vest. Cele două corpuri laterale, de 34,2 m x 12 m fiecare, au fost orientate nord - sud. Edificiul a fost proiectat pe trei nivele: subsol, parter și etaj. În jurul său, inițial a fost un parc de 6048,9 m². În doar câțiva ani acesta a fost treptat diminuat, pentru că aici au fost construite clinicile de Dermato-venerologie, Oftalmologie etc.

Este necesar a preciza faptul că pavilionul de Anatomie ar fi trebuit să fie numai sediul Institutului de Anatomie ⁵ și al Institutului de Anatomie patologică ⁶.

Repartizarea spațiului pentru cele două catedre a fost următoarea ⁷: Institutului de Anatomie i s-au alocat camerele de la parterul și subsolul din jumătatea vestică a corpului central și întregul corp lateral vestic; Institutului de Anatomie patologică i s-au atribuit încăperile de la parterul și de la subsolul din jumătatea estică a corpului central și în întregime corpul lateral estic. Astfel dispoziția sălilor de la Anatomie patologică a fost simetrică celei de la Anatomie.

Considerăm elocventă prezentarea destinației fiecărei încăperi, de la toate nivelele edificiului.

Institutul de Anatomie a avut inițial la subsol (de la sud la nord): două camere pentru secționarea și injectarea cadavrelor, o mică sală de macerare, depozitul de gheață, depozitul cadavrelor, sala de preparate anatomice, sala mare de macerare și un depozit. În corpul central au fost: centrala termică și locuința servitorului.

Încăperile aceleiași catedre, care erau situate la parter, au fost (de la sud la nord): cabinetul și laboratorul profesorului, biblioteca, sala de studiu pentru studenți, mica sală de disecție, camera de lucru a laborantului, marea sală de disecție, camera obscură și un vestiar al studenților.

La etaj, Anatomia avea (de la sud la nord): muzeul Institutului, camera de preparări și sala de curs. De asemenea, la acest nivel se afla un alt vestiar al studenților ⁸.

Catedra de Anatomie Patologică deținea inițial la subsol următoarele încăperi (dispuse de la sud la nord): camera de lucru a servitorului institutului, încăperea – depozit pentru animalele de experiență, depozitul de gheață, morga Institutului, camera de depozit și macerare a cadavrelor și două depozite de cărbune. În corpul central,

¹ În același timp cu edificarea pavilionului de Anatomie a fost construit sediul Institutului (Catedrei) de Fiziologie.

² Arhitectul Hauszmann Alajos a fost profesor la Universitatea Tehnică din Budapesta. El a fost autorul planurilor următoarelor clădiri din Budapesta: spitalele „Sfântul Ștefan” și „Ersébet”, Institutul de Medicină Legală, Palatul Regal de Justiție (care în prezent este sediul Muzeului Etnografic), Castelul din Buda etc.

³ Denumirea Sinauța a provenit din românizarea numelui Szén utca.

⁴ În secolul al XVIII-lea, aproximativ 12 holde din jumătatea vestică a acestei „mahalale” l-au avut proprietar pe contele Bethlen Lajos (1714-1779). El a întemeiat aici o grădină ornamentală, care în timp a devenit foarte apreciată. Apoi, proprietatea a aparținut contelui Teleki József (1790-1855), care a fost jurist, istoric, om politic și guvernator al Transilvaniei în perioada 1842-1848. Ulterior, aceasta a aparținut contelui Mikó Imre (1805-1876). De notat faptul că el a fost economist, istoric, om politic și guvernator al Transilvaniei în 1848, apoi între anii 1860-1861. El a sprijinit fondarea Universității din Cluj în 1872 și a Teatrului Național din aceeași localitate.

⁵ Catedra de Anatomie a Facultății Maghiare de Medicină din Cluj a fost inițial denumită Institut de Anatomie descriptivă și topografică.

⁶ Catedra de Anatomie patologică a aceleiași Facultăți a avut la începutul secolului al XX-lea denumirea de Institut de Anatomie patologică și Histologie patologică.

⁷ Această repartizare este menționată în planurile publicate în volumul „Les facultés de médecine des Universités Royales Hongroises de Budapest et de Kolozsvár. Ouvrage offert à Mm. les membres de Congrès [XVIe Congrès International de Médecine] par le Ministre Royal Hongrois des Cultes et de l'Instruction Publique”, Budapest, 1909.

⁸ De o parte și de alta a scârilor centrale era câte un grup sanitar al Anatomiei și, respectiv, al Anatomiei patologice.

tot la subsol, aceeași Catedră avea: centrala termică, două încăperi succesive în care locuia servitorul și locuința fochistului.

La parter, de la sud la nord, erau situate următoarele săli: laboratorul de bacteriologie, camera foto, laboratorul de tehnică histopatologică, o mică sală de disecție, camera de spălare și preparare a pieselor anatomice și marea sală de disecție. În porțiunea centrală a parterului (de la est la vest) erau: biblioteca, două încăperi ale stagiatorilor și locuința asistentului.

La etaj, Catedra de Anatomie patologică dispunea de următoarele camere (care se succedau de la sud la nord): muzeul, camera mică de colecție, cabinetul profesorului (care avea o anticameră), sala de preparare a pieselor morfopatologice și sala de curs.

Fațada sudică a pavilionului de Anatomie (în 1900).

O mare problemă a apărut atunci când s-a decis ca cea mai mare parte a etajului să fie ocupată de Institutul de Medicină legală. De menționat faptul că inițial denumirea acestei catedre a fost „Medicină de stat, medicină legală și poliție medicală” [2]. Dacă etajul ar fi fost împărțit între Anatomie și Anatomie patologică, atunci spațiul celor două discipline ar fi fost suficient pentru evoluția lor timp de câteva decenii⁹. Din păcate, situația de fapt a fost alta. Practic, abia după inaugurarea Facultății de Medicină, care a avut loc în 1872, s-a constatat că nu fusese alocat nici un sediu pentru Institutul de Medicină legală. De aceea, acesta a fost adăpostit provizoriu¹⁰ în porțiunea centrală a etajului și în trei încăperi de la subsolul pavilionului de Anatomie.

În 1909, Prof. Dr. Davida Leo¹¹ (1852-1929), care era directorul Institutului de Anatomie, și-a manifestat în scris nemulțumirea datorată existenței a trei institute în aceeași clădire, ceea ce făcea ca Anatomia să aibă spațiu prea redus. Acest aspect l-a inclus în prezentarea pe care a făcut-o Catedrei de Anatomie, cu ocazia celui de-al XVI-lea Congres internațional de medicină, care s-a desfășurat la Budapesta [3]. În volumul aceleiași manifestări,

⁹ Trebuie de ținut cont de faptul că era imposibil de știut cât de mult ar fi putut crește numărul de studenți în timp îndelungat.

¹⁰ Deși, de-a lungul deceniilor, conducerile Facultății de Medicină din Cluj au avut în vedere rezolvarea acestei situații, totuși, până în prezent, problema sediului Medicinii legale a rămas în suspensie.

¹¹ Prof. Dr. Davida a fost șeful Catedrei de Anatomie a Facultății Maghiare din Cluj, începând din 1881 până în 1919.

Prof. Dr. Kálmán Buday¹² (1863-1937), directorul Institutului de Anatomie patologică a precizat faptul că Institutul său avea spațiul deja prea mic „sub numeroase aspecte” și dorea mărirea lui [4].

Medicina legală avut inițial la subsol morga și două încăperi în care locuia servitorul acestei Catedre. La parter nu a avut nici o cameră. La etaj (de la est la vest) a dispus de următoarele încăperi: camera obscură, laboratorul de chimie, cabinetul profesorului și biblioteca, încăperea pentru preparări ale pieselor medico-legale, sala de curs, laboratorul asistentului, sala de autopsii și camera de distilare.

Unul dintre elementele deosebit de utile ale proiectului pavilionului de Anatomie a fost faptul că cele două corpuri laterale aveau acces direct la exterior prin intermediul unor scări exterioare, situate în unghiul dintre fațada sudică a corpului central și cea vestică, respectiv estică ale corpurilor laterale. De asemenea, se putea face accesul de la subsol la parter și la etaj cu ajutorul a două scări mici, elicoidale, fabricate din metal.

Ținând cont de faptul că sediile catedrelor de anatomie¹³ ale facultăților de medicină din Iași și București au fost construite în aceeași perioadă istorică, ar fi interesantă o prezentare succintă a locațiilor acestora. Astfel, în perioada antebelică cel mai spațios era Institutul de Anatomie al Facultății de Medicină din Iași. Acesta avea o largă clădire separată, care fusese construită special pentru catedra respectivă în imediata vecinătate a sediului central al Facultății, între anii 1892-1895. Un aspect artistic ce a impus repede acest imobil în peisajul universitar ieșean a fost basorelieful care domină fațada, realizat de Vladimir C. Hegel¹⁴ (1839-1918). De aceea, sediul Institutului de Anatomie din Iași a fost socotit atunci ca fiind cel mai frumos din sud-estul Europei [5]. La Facultatea de Medicină din București, Catedra de Anatomie a avut un sediu relativ amplu, începând din 1903. Acesta a făcut parte din „Palatul Facultății”, construit în perioada 1901-1903. Eleganța fațadei a fost potențată de statuia de bronz a lui Carol Davila (1828-1884)¹⁵, realizată de Carol Storck¹⁶ (1854-1926) [6].

Revenind la pavilionul de Anatomie din Cluj, este necesar de precizat faptul că la sfârșitul primului război mondial, această construcție ajunsese într-o stare de deteriorare marcată. Așa cum a arătat Prof. Dr. Ioan

¹² Prof. Dr. Kálmán Buday a fost directorul Institutului de Anatomie patologică al aceleiași Facultăți, din 1896 până în 1913.

¹³ În prezent aceste clădiri sunt monumente istorice.

¹⁴ Vladimir Hegel a fost sculptor român, de origine germano-poloneză. A fost primul profesor de sculptură la Academia de Belle Arte din București. A realizat: statuile lui Miron Costin (1888) și Vasile Alexandri (1906), ambele din Iași. De asemenea a fost autorul busturilor: Regina Elisabeta (1891) de la Peleş, Mihail Kogălniceanu (1893) din București etc.

¹⁵ Această amplasare a statuii lui Davila a fost o recunoaștere a rolului său deosebit de important în întemeierea învățământului superior de medicină din București.

¹⁶ Carol Storck a fost sculptor român. A realizat statuile alegorice pentru fațada Palatului Justiției din București.

Albu (1920-2012): „Clădirea Anatomiei [...] era poate cea mai degradată din toate. Pe lângă avariile războiului, lipsea lumina electrică, apa curentă, iar spațiile didactice (sălile de disecție) erau cu totul insuficiente” [7]. Victor Papilian, după 13 ani de activitate ca șef al Catedrei de Anatomie topografică și descriptivă a Facultății românești de Medicină din Cluj - timp în care își făcuse o anume perspectivă istorică - a ținut să lase posterității următoarea descriere a situației Anatomiei din momentul întemeierii învățământului superior românesc de medicină din acest oraș: „în 1919 mi s-a încredințat organizarea învățământului anatomic din Cluj. Venind aici, n-am găsit nimic organizat, nici frumosul institut din București, nici mese de disecție, nici material de laborator. N-am găsit tradiția anatomică de la București și personal ajutor. Aveam însă ceva, care mă făcea să înving toate piedicile, aveam tradiția scumpă anatomică de la București și aveam o energie reală, pozitivă, constructivă. De aceea, în patru ani, am putut crea un învățământ anatomic. Dar toate acestea cu prețul unor eforturi imense, cu răbdare, timp și migală!” [8]. De fapt, situația anatomiei nu era o excepție și nici nu se încadra într-un grup restrâns de catedre avariate. Prof. Dr. Valeriu Bologa¹⁷ (1892-1971) – care pe atunci era student – a consemnat faptul că Facultatea de Medicină din Cluj „suferise mult în timpul primului război mondial [...], așa încât din primul moment s-a pus problema refacerii ei din punct de vedere material” [9].

Pentru ameliorarea situației, sub conducerea lui Victor Papilian a fost imediat amenajată o a doua sală de disecție, prin transformarea unor laboratoare și a fost construită o baracă. De notat faptul că deși această clădire era destul de modestă, a fost nevoie de aprobarea Consiliului Profesorat al Facultății de Medicină, care a fost dată în 5 iunie 1920 [10]. Așa cum era firesc, Consiliul știa foarte clar că Anatomia merita din plin să aibă un spațiu didactic corespunzător. De aceea, în întrunirea sa din 1 iunie 1920 Consiliul dăduse decizia ca lucrările de construcție să înceapă cu prioritate la Institutul Central de Anatomie și Medicină operatorie [11]. Pentru amenajarea sălilor de disecție, Papilian a cerut 50.000 lei la Ședința Consiliului Facultății de Medicină din 19 octombrie 1920. Nu numai că a primit răspunsul favorabil, dar s-a preconizat transferul pieselor excedentare de mobilier de la Institutul de Zoologie al Facultății de Științe la Anatomie [12].

Alte decizii ale lui V. Papilian au fost apoi puse în practică: construirea unor noi mese de disecție, achiziționarea unei mașini pentru transportul cadavrelor din provincie și zidirea unor băi pentru conservarea cadavrelor. De asemenea au fost instruiți câțiva laboranți pentru pregătirea materialului didactic și montarea scheletelor.

În 1921 s-a început construirea unei anexe noi (baraca), în spatele vechii clădiri. Concomitent a fost

amenajată o sală de operație pentru chirurgie experimentală, un laborator de histologie, unul de antropologie. În același timp au fost făcute importante îmbunătățiri acestui pavilion prin reparații capitale, instalarea încălzirii centrale, a luminii electrice și a apei curente. Cu toate acestea, așa cum a subliniat I. Albu: „clădirea era departe de a fi prielnică din punct de vedere al igienei și al confortului de muncă” [13].

Lipsa de spațiu suficient pentru activitățile didactice și științifice de la Anatomie patologică a fost un motiv de nemulțumire și pentru Titu Vasiliu¹⁸ (1885-1961), care în 1919 era adjunctul lui Victor Babeș (1854-1926) la conducerea acestei catedre. În consecință, la ședința Consiliului Profesorat al Facultății de Medicină, întrunit în 28 noiembrie 1919, la propunerea lui Titu Vasiliu s-a hotărât ca cele trei catedre care erau localizate în pavilionul de Anatomie să primească sedii separate. La aceeași întrunire a Consiliului s-a decis ca în acel pavilion să rămână o singură catedră [14]. Din lipsă de fonduri această decizie nu a fost pusă în practică.

Din perspectivă istorică, se pot desprinde câteva concluzii. Pavilionul de Anatomie este cel mai vechi edificiu din grupul de monumente istorice, care alcătuiesc complexul clinicilor universitare din Cluj. În pavilionul de Anatomie inițial erau planificată doar sediile a două catedre: Anatomia și Anatomia patologică. După 1888, când s-a stabilit ca sediul Catedrei de Medicină legală să fie în același imobil, toate cele trei catedre au început să aibă spațiu restrâns. Acest fapt a fost arătat în 1909, de Prof. Dr. Davida Leo – directorul Institutului de Anatomie al Facultății Maghiare de Medicină din Cluj – și de Prof. Dr. Kálmán Buday – directorul Institutului de Anatomie patologică al aceleiași Facultăți. Nici după formarea Facultății românești de Medicină din Cluj situația spațiului celor trei catedre nu a fost rezolvată. De aceea, în 1920 Prof. Dr. Victor Papilian – în calitate de director al Institutului de Anatomie – a extins spațiul acestei Catedre printr-o construcție anexă. Aceasta a fost doar o rezolvare de moment. Insuficiența spațiului a fost semnalată în anul respectiv și de Prof. Dr. Titu Vasiliu – directorul Institutului de Anatomie patologică al aceleiași Facultăți. Din păcate, deși la începutul perioadei interbelice Consiliul Profesorat al Facultății de Medicină a încercat să rezolve această problemă, totuși, din lipsa fondurilor suficiente, nici una dintre soluțiile propuse nu a fost pusă în practică.

Bibliografie

1. Vais Gh. Planul general, Amplasamentul. In Arhitectura clinicilor universitare din Cluj 1886-1903. Programe de arhitectură în Clujul perioadei 1867-1918. Editura U.T. Press, Cluj-Napoca, 2007, 7, 9, 11.

¹⁸ După reîntoarcerea definitivă a lui Victor Babeș la Facultatea de Medicină din București, Titu Vasiliu a devenit directorul Institutului de Anatomie patologică al Facultății de Medicină din Cluj. A avut această funcție din 1920 până în 1947.

¹⁷ V. Bologa a fost primul profesor român de Istoria Medicinei. I-a urmat Prof. Dr. Jules Guiart (1870-1965), în postul de șef al Institutului de Istoria Medicinei și Farmaciei din Cluj.

2. Bârsu C. Începuturile învățământului superior de medicină din Cluj. În *Aspecte istorice ale disciplinelor morfofuncționale de la Facultatea de Medicină din Cluj în perioada 1919-1979*. Editura U.T. Press, Cluj-Napoca, 2010, 5.
3. Davida L. L'Institut d'Anatomie. In *Les facultés de médecine des Universités Royales Hongroises de Budapest et de Kolozsvár, Ouvrage offert à Mm. les membres de Congrès [XVIe Congrès International de Médecine] par le Ministre Royal Hongrois des Cultes set de l'Instruction Publique*. [f. e.], Budapest, 1909, 283.
4. Kalman B. L'Institut d'Anatomie Pathologique et d'Histologie Pathologique. In *Les facultés de médecine des Universités Royales Hongroises de Budapest et de Kolozsvár*, [f. e.], Budapest, 1909, 292, 296.
5. Adomicăi Gh, Iancu I. Istoricul Anatomiei din Iași. In *Institutul de Medicină și Farmacie Iași. 1879-1979. Centenar. vol. I – Etape ale dezvoltării Școlii Medicale ieșene și figuri reprezentative*, [Lito. I.M.F. Iași], 1-2 dec. 1979, 36.
6. Ghelerter I, Ionescu-Matiu Al. Facultatea de Medicină din București. In vol. *Învățământul medical și farmaceutic din București. De la începuturi până în prezent*. Sub red. Ilea T., Ghelerter I. Duțescu B., Bercuș C. I., [Într. Poligr. „Arta Grafică”], București, 1963, 75-76.
7. Albu I. Victor Papilian. 1888-1956. In *Figuri reprezentative ale medicinei și farmaciei clujene*, [f. e.], Cluj-Napoca, 1980, 88.
8. Papilian V. cit. de Albu I. In vol. cit., 88-89.
9. Bologa V. Științele medicale. In *Universitatea “V. Babeș”, Cluj. Sub red. Daicoviciu C, Roșca Al. și Roth A. Într. Poligr. Cluj, 1957, 60.*
10. Bârsu C. Reuniunea din 5 iunie 1920. În *Mărturii ale începutului Facultății de Medicină din Cluj (1919-1920)*. Editura Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, 2004, 154.
11. Bârsu C. Întrunirea din 1 iunie 1920. În vol. cit., 153.
12. Bârsu C. Ședința din 19 octombrie 1920. În *Pagini din hronicul Școlii Clujene de Medicină și Farmacie*, Editura U.T. Press, Cluj-Napoca, 2008, 16.
13. Albu I. Victor Papilian – Un destin faustian. In vol. *Victor Papilian. Evocări, comentarii, mărturii, articole, comunicări*. Sub red. Mircioiu C, Ionescu GN, Papilian Cornelia, Popa M, Marin FI, Zegreanu O. Gr., Lito. IMF Cluj-Napoca, 1988, 167.
14. Bârsu C. Consiliul Profesoral din 28 noiembrie 1919. În *Pagini din hronicul Școlii Clujene de Medicină și Farmacie*, 115.